

ному етапі проводиться широка робота із модернізації та інформатизації архівів, створення електронних каталогів та пошукових баз даних на архівні документи. Все це, безумовно, сприятиме глибшому пізнанню та збереженню турецької культури, вивченню спадщини Османської імперії та її міжнародного контексту науковцями різних країн.

Володимир Потульницький,

*Інститут української археології та джерелознавства
НАН України (Київ)*

ПАВЛО СКОРОПАДСЬКИЙ ТА ОМЕЛЯН ПРИЦАК: ІСТОРІЯ ВЗАЄМОСТСУНКІВ у 1943-1945 рр.

Безпосередні взаємини Павла Скоропадського та Омеляна Прицака тривали мало не два роки – з липня 1943 по січень 1945 р. Уперше в середовищі гетьмана Омеляна Прицака опинився 21 липня 1943 р.¹ З приводу його першого візиту у Ванзее гетьман записав у щоденник: “21 липня 1943 р. Був Прицак. Справив гарне враження. Їде в галицьку дивізію (дивізія СС Галичина – *В.П.*). Спочатку на навчання в Брно, в школу (школа розвідки та контррозвідки СС – *В.П.*)”².

Тут варто вказати, що Омелян Прицак з Павлом Скоропадським листувався з приводу видання брошури “Родовід Скоропадських” ще у 1938 р. Після листа О.Прицака до гетьмана з цього приводу від 11 березня 1938 р. Павло Скоропадський відіслав Осипу Назарукові до Львова 28 березня цього ж року копію листа О.Прицака з проханням надати йому інформацію щодо персоні молодого гетьманця. “Відносно генеалогічних відомостей і праці, що її Вам надіслала Єлизавета³, – пише гетьман, – вони зроблені моєю жінкою (Александрою Дурново-Скоропадською – *В.П.*)”⁴. Копію листа до мене від 11.03.1938 р. пана Прицака зі

¹ Прицак Омелян Осипович (1919-2006) – діяч українського консервативно-гетьманського руху, член СГД, філолог, історик, сходознавець. Випускник філологічного факультету Львівського університету (1939), доктор Геттінгенського університету (1948), доцент Геттінгенського (1951) та професор Гамбурзького (1957) університетів. Професор Вашингтонського університету у Сіетлі (1961), професор Гарвардського університету (1964), засновник Українського Наукового Інституту Гарвардського Університету (1973). Професор кафедри історіософії Київського університету (1992), засновник Інституту сходознавства НАН України у Києві (1992).

² Щоденник гетьмана Павла Скоропадського Т. III – В. – С. 172.

³ Скоропадська Єлизавета (1899-1976) – донька гетьмана Павла Скоропадського, його особистий секретар у 1928-1945 рр. Голова Гетьманського руху в еміграції (1959-1976), скульптор. Закінчила з золотою медаллю Петербурзьку гімназію (1917 р). Навчалася скульптурі у Петербурзі, в Берлінській Академії Мистецтв та у Флоренції. Як секретар гетьмана займалась веденням його листування та допомагала у друкуванні видань гетьманського центру. Під час голоду в Україні в 1932/1933 рр. очолила Комітет допомоги голодуючим в Україні, створений гетьманським центром під патронатом Олександри Скоропадської. Автор спогадів про останні роки життя гетьмана.

⁴ Скоропадська Олександра (1878-1951) – дружина гетьмана Павла Скоропадського, уродже-

Львова з проханням прислати знімки в зв'язку з написанням (ним – В.П.) дослідження при цьому долучаю. Я йому ще не відповів, зроблю це, коли Ви мені остаточно скажете Ваш погляд щодо його персони”¹. Вже 14 квітня 1938 р. гетьман знову пише Назарукові з приводу О.Пріцака: “Молодому Пріцаку я вже написав, що радий йому допомогти в справі розробки родоводу Скоропадських”².

Окрім того, Омелян Пріцак ще в 1939 р. відзначився у Львові такою своєю ранньою працею, як “Майбутність України на Сході”, у якій торкнувся проблем Криму, Чорного моря, столиці хозарів Ітилю (теперішньої Астрахані – В.П.), Персії, Багдаду і Тегерану в широкому синтезі, тобто торкався проблем, які науково обґрунтовував у своїх статтях провідний німецький орієнталіст професор Шедер³.

Чому ж Омелян Пріцак не потрапив до школи військової розвідки у Брно, а опинився у Берліні, та ще й студентом відділу орієнталістики філософського факультету Берлінського університету? Якщо брати до уваги той факт, що він став одним із найближчих співробітників гетьмана, а також його консультантом з історичних та сходознавчих питань, не важко здогадатись, хто мав такий вплив і силу, аби в умовах тотальної мобілізації звільнити молодого гетьманця від військової служби і перекинути його на інший фронт – науковий. Такою особою міг стати, найбільш імовірно, гетьман Павло Скоропадський, з його широкими зв'язками в усіх військових структурах Третього Рейху.

Своїм сприянням через військові кола Німеччини О.Пріцакові у справі його подальшого вишколу у провідних орієнталістів Берліну, Павло Скоропадський міг покладати на молодого гетьманця надії в плані роз'яснення йому вечним-початківцем низки орієнтальних проблем, які перебували у руслі зацікавлень союзників по осі Берлін-Рим-Токіо, зокрема німців і японців. Найбільш імовірно, що саме в цьому контексті гетьман помістив у щоденнику наступну інформацію про О.Пріцака: “Був Пріцак. Він звільнений від військової служби – повертається до наукової роботи”⁴.

Тут слід зазначити, що наприкінці лютого-початку березня 1943 р. Павло Скоропадський, як він відзначив у своєму щоденнику, вперше дійшов свідомого переконання в тому, що в разі постанови в майбутньому української гетьман-

---

на Дурново. Фрейліна вдовою російської імператриці Марії Федорівни, данської принцеси Дагмари (1896). Голова Гетьманського руху в еміграції у 1945-1948 рр. Голова Українського товариства допомоги біженцям, за ініціативою якого постав у 1926 р. Український Науковий Інститут в Берліні. Автор генеалогічного дослідження з історії роду Скоропадських (1940). Передала керівництво гетьманським рухом гетьманичу Данилові Скоропадському у 1948 р. після отримання останнім дозволу на в'їзд до Німеччини з Великобританії.

¹ ЦДДА України у Львові. – Ф. 359. – Оп. 1. – Спр. 316. – Арк. 37, 42.

² Там само. – Арк. 43.

³ Пріцак Ом. Майбутність України на Сході // Українське юнацтво. – Львів, 1939. – Ч.2. – С. 37-39. Випуск часопису вшановував папу Римського Пія XI (1857-1939). Про зацікавлення і ідеї Шедера див.: Потульніцький В.А. Обставини зацікавлення гетьманом Павлом Скоропадським проблемами Криму і кримськими татарами у 1943 р. // Українська орієнталістика. – К., 2012. – Вип.6. – С.116-120.

⁴ Щоденник гетьмана Павла Скоропадського. Т. III – В. – С. 189.

ської держави необхідне і постання та створення Української національної армії¹. Відразу за цим записом був зроблений і наступний – про нагальність розробки Павлом Скоропадським стратегії економічних і політичних стосунків у Чорноморській політиці. З цього приводу гетьман записав у щоденник про необхідність приділення особливо пильної уваги Криму і кримським татарам².

Якщо до першого з цих записів Павло Скоропадський йшов усе своє свідоме життя, і вистраждав таке рішення, бо йому, як кадровому генерал-лейтенанту російської армії було особливо важко усвідомити необхідність розбудови армії і флоту на українських гетьманських традиціях, а не на змішаних українсько-імперських, як це мало місце в 1918 р. за його гетьманування, то проблема Криму і кримських татар опинилась на порядку денному справ гетьмана в першій половині 1943 р. зненацька. Судячи з щоденника, що його гетьман вів в еміграції доволі ретельно, в 1920-1930-х рр. за Крим і кримських татар він жодного разу не згадував. Чому ж ця проблема раптом постала 1943 року?

Знаходити відповідь на це питання слід, на нашу думку, беручи до уваги, насамперед, точку відліку у плані виникнення проблеми перед гетьманом. Це – відрізок у чотири місяці з березня до початку липня 1943 р. Упродовж зазначених чотирьох місяців гетьман провадив у міжнародному контексті інтенсивні перемовини з представниками військових кіл і МЗС Японської імперії, не нехтуючи, звісно, і стосунки з німцями³.

У 1943 р., в зв'язку з тим, що кампанії 1941 та 1942 років не дали остаточного переломового результату, у Німеччині провели тотальну мобілізацію і чисельність війська довели до 9,5 млн. чоловік. Вирішальною битвою мала стати операція “Цитадель”, яку німці планували здійснити у битві під Курськом. Тому, перебуваючи у стані підготовки до Курської битви, Німеччина, як будь-який стратег, вибудовувала цілі, які треба було зреалізувати після перемоги, причому на першому місці стояло завдання всіляко протидіяти планам союзників завдати удару по її партнерам по коаліції – Японії та Італії, відповідно, у Тихому океані і з висадкою у Сицилії влітку 1943 р.⁴

¹ Там само. Т. III – В. – С. 146-147; 152.

² Там само. – С. 155.

³ Див. детальніше: Volodymyr Potulnytskyj. Political Relations of Hetman Pavlo Skoropads'kyj with Japanese Military Imperial Authorities in 1928 - 1943 (on the Materials of the Personal Diary of Hetman) // Наукові записки. Інститут української археографії НАН України. Київ 2009. Т. 19. Кн. 2. Ч. 1. с. 371-376; його ж: Японія і українська гетьманська еміграція: основні етапи налагодження взаємостосунків (1928-1943 рр.) // Мовні і концептуальні картини світу. Київ. ун-т ім. Т.Шевченка. Бібліотека Ін-ту філології. – К., 2012. – Вип.40. – С. 318 – 322; його ж.: Потульніцький В.А. Започаткування взаємовідносин гетьмана України Павла Скоропадського з Японською імперією як результат діяльності владного тандему з прем'єр-міністра барона Г.Танаки і міністра іноземних справ К.Шідехари (1927-1929 рр.) // Мовні і концептуальні картини світу. Київ. ун-т ім. Т.Шевченка. Бібліотека Ін-ту філології. – К., 2013. – Вип.45. – С. 284-288.

⁴ Див.: Gordon A. Craig. Geschichte Europas 1815-1980. Vom Wiener Kongress bis zur Gegenwart. - München 1995. - S.542 - 548; Golo Mann. Deutsche Geschichte des 19. und 20. Jahrhundert. - Frankfurt am Main 1992. - S.942-946.

Втягнуті у Тихоокеанську війну сторони – японці, з однієї сторони, і США та Великобританія, з іншої, так само готувались до вирішальних контрнаступальних дій. Крим, який був тоді в руках німців, цікавив і японську сторону, – з огляду на долю спадщини Чингізидів, встановлення буддистської теократії над світом і внутрішньополітичних японських проблем¹. Розплановані були і всі заходи щодо спадщини Чингізидів у Маньчжурії та Радянському Далекому Сході².

Японці підкріпляли українським фактором свої плани щодо Маньчжурії і радянського Далекого Сходу і проводили на цій основі практичні заходи для розгортання цього напрямку (видання українсько-японського словника, перепис населення, складання карт, тощо – В.П.). Водночас вони розуміли, як свідчать їхні перемовини з гетьманом, імператив можливих змін щодо східноєвропейських держав (Польща, Румунія, Чехословаччина), та колишніх національних держав, які увійшли до складу СРСР (Україна, Білорусь) і можуть отримати змінний статус, інші кордони тощо³.

Через це 8 квітня 1943 р. до гетьмана вперше навідалися для налагодження безпосередніх конструктивних взаємних дій два офіцери – флотський капітан другого рангу Наказава та колишній російський гвардієць полковник Ушин, який виконував при Наказаві ще і функції перекладача для розмови з Павлом Скоропадським⁴. Поява останнього свідчила, що на перший план у майбутніх взаємовідносинах між обома сторонами висувалися морська і океанічна перспективи взаємовідносин. З появою ж фігури російського гвардійського полковника можна заключити, що у далекосхідному векторі своєї політики японці не скидали з розрахунків і російського фактора.

В зв'язку з появою у нього 8 квітня 1943 р. обох офіцерів Павло Скоропадський подає у щоденнику наступну інформацію: “Наказава цікавиться нашим рухом. Ми йому подали відомості загальні. Я буду з ним час від часу бачитися”⁵. У планах самого Павла Скоропадського, судячи з інформацій, зроблених ним у щоденнику було надалі проводити політику з українцями на Далекому Сході, коригуючи власну політику щодо цілей і завдань осередку Українського Союзу Хліборобів-Державників (УСХД) в Харбіні⁶. Як свідчить його запис у щоденнику, зроблений навесні 1943 р. обставини великої політики змусили його звернути увагу і на інший вектор – кримський.

Появі цього вектора могла посприяти низка обставин. Якщо союзники розплановували після перемоги СРСР у Курській битві розправитися, насамперед, з основними союзниками Гітлера (завдати удару по Японії, здійснити висадку в

¹ Haushofer Karl. Japans Reichserneuerung. Strukturwandlungen von der Meiji - Ära bis heute. - Berlin - Leipzig 1930. - S.40-45.

² Japanese History. Eleven Experts Reflect on the Past. (Ed. in chief Gen. Itasaka). - Tokyo 2003. - pp. 148-149.

³ Потульницький В.А. Японія і українська гетьманська еміграція: основні етапи налагодження взаємостосунків (1928 - 1943 рр.). - С.321.

⁴ Щоденник гетьмана Павла Скоропадського. Рукопис. - Т. III - В. - С. 158 - 159, 160.

⁵ Там само. - С. 158.

⁶ Там само. - С. 319.

Сицилії – В.П.), німці, чи не вперше впродовж Другої Світової Війни, далекосяжно скоригували свою стратегію контрнаступально, тобто принагідно у руслі протидії цим планам. Тому, так само розраховуючи на перемогу у Курській битві, вони, як прийнято у дипломатії і великій політиці, розпочали з короткого апробування у пресі проблем, які їх на цьому новому етапі війни (після Сталінграда і до Курська – В.П.) найбільше цікавили і які незабаром слід було реалізувати на практиці.

31 березня 1943 р. у відповідності з традицією попереднього зондування державної стратегії у пресі, професор Берлінського університету ім. Фрідріха-Вільгельма, один із найвизначніших німецьких орієнталістів, іраніст, тюрколог і семітолог Ганс Шедер (1896-1957) надрукував у столичному Берлінському щотижневикі “Koralle” статтю під назвою “Дух степу”¹. Стаття відкривалася портретами Чингізхана і його сина та спадкоємця хана Удегея та картиною кінного вершника-монгола, написаною невідомим китайським митцем у період з 10 по 13 століття.

За змістом стаття торкалася надзвичайно широкого, але науково обґрунтованого у синтезованому варіанті узагальнення історико-політичних проблем Німеччини, Монголії, Китаю та Японії на ґрунті тюркської та китайсько-монгольської династичної історії. Ця історія вибудовувалась в контексті відповіді вченого на сенсаційну розшифровку давньотюркського рунічного письма монгольського кагана Більче від 735 р. н.е., здійсненого 25 листопада 1893 р. данським вченим Вільгельмом Томсеном.

Зміст статті, як це завжди було у таких випадках, мав стати науково обґрунтованою стратегічною програмою для проведення політики на завойованих територіях, у відповідності з трактуванням знаного вченого, авторитетність і верифікованість висновків якого у науковому світі ні в кого не викликала сумніву. Відведення чільного місця цій статті у столичному часописі, який читала вся націонал-соціалістична та військова еліта Рейху, свідчила, своєю чергою, що проблеми розподілу усєї спадщини Чингізидів – Сибірської, Кримської, Казанської та Астраханської, і побудова суспільних стосунків на основі її реанімування, перебували у полі зору обох союзників – і Німеччини, і Японії.

Неабияк важило і міркування про те, що Крим (на той час він належав німцям) може стати важливим і мало не єдиним найближчим форпостом у процесі проникнення німців на Близький Схід. За статистичним переписом 1939 р. Кримська АРСР мала 1.126.824 населення. Татари в ньому склали меншість, приблизно одну чверть, проте мешкали не роз'єднано, а суцільною етнографічною масою².

Конкретно ж питання, хто з провідних держав осі Берлін-Рим-Токіо де і як володарюватиме, найбільш імовірно, мало вирішитися після перемоги німців під Курськом і повалення ними СРСР, і дальших, остаточних перемог японців на Тихоокеанському фронті бойових дій проти США. Також, у разі перемоги,

¹ Schaader H.H. Die Stimme der Steppe, in.: Koralle. – Berlin, 31.03.1943. – Heft 12. – S.436-437.

² В.В. Дубровський (1897 - 1966) як сходознавець. Упорядник Ю.М. Кочубей. – К., 2011. - С.257.

як це зазвичай практикувалося у політиці, передбачалось здійснення ширшого аналітичного обґрунтування, яке мали вже деталізовано, відповідно до своїх наукових розробок, котрі йшли в руслі запитів політики, здійснювати Шедер з колегами-орієнталістами. Деталізація у Шедера, як видно з його подальших публікацій, уже була також готова, проте так і залишилась незапитуваною Третім Рейхом після 1943 р.¹

Зустрічі японців з гетьманом продовжувались до Курської битви регулярно. 16 квітня 1943 р. до гетьмана знову прибули Наказова та Ушин і відбулась зустріч у розширеному складі, на якій з українського боку вже були присутні не лише гетьман з дружиною, але й Шемет, Гомзин та інші члени гетьманського руху. На цій зустрічі, відзначив Павло Скоропадський, гетьманці виклали японцям та росіянам усе у загальних рисах (щодо планів гетьманського руху – В.П.)².

Через місяць, 12 травня 1943 р. гетьман знову зустрівся з Наказовою і довго сидючи, як відзначив Павло Скоропадський, обговорювали комплекс проблем, які поставали в зв'язку з попередніми зустрічами та розгортанням подій у світі³. За російського гвардійського полковника Ушина цього разу у записках не згадувано. Останнє могло свідчити про той факт, що японці, ознайомившись глибше з перспективами гетьманської України, зрозуміли, що у розбудові своєї стратегії, розрахованої ще й і на Крим, можна обійтись і без російського фактора.

Повертаючись до Омеляна Прицака, слід, насамперед, зазначити, що програма, яку молодий гетьманець, звільнившись від планованого німцями навчання на розвідника у Брно, заходився з притаманною йому німецькою пунктуальністю реалізовувати з половини 1943 р., і яку він спланував з німецькими орієнталістами для власного вишколу на філософському факультеті Берлінського університету зі спеціальності “сходознавство” на фахового орієнталіста (1943-1945 рр.) була наступною: тюркологія (A. von Gabian); османська дипломатика (H.Scheel); тюркська історіографія, турецька народна література (R.Hartmann); османська філологія (J.Рурка)⁴. Як, щоправда, повідомляє сам Омелян Прицак: “Через кілька місяців Гартман захворів і передав мене під опіку своєму колезі Гансу Гейнріху Шедеру”⁵. Таким чином О.Прицак потрапив під безпосередню опіку самого Шедера.

¹ За останнє твердження свідчить наукова стаття Шедера, надрукована ним вже по війні у Базелі, де він далі розвивав свої думки, викладені ним у 1943 р. у вищезгаданій статті “Дух степу”. Див.: Schaefer H.H. Ernst Hersfeld und die iranische Altertumstunde // Sonntagsblatt der Basler Nachrichten. Basel 1948. – 42 Jahrg. – Nr.6. – S.23-24.

² Щоденник гетьмана Павла Скоропадського. - Т. III - В. - С.160.

³ Там само. - С. 163.

⁴ Сидорчук Т.М. Наукові взаємини Омеляна Прицака з вченими Туреччини (за матеріалами особового архіву О.Прицака в Національному університеті “Киево-Могилянська Академія” // XVI сходознавчі читання А.Кримського. Тези доповідей міжнародної наукової конференції. - Київ. 11 жовтня 2012 р. - С.63.

⁵ Прицак О. Історіософія та історіографія Михайла Грушевського. - Київ - Кембрідж 1991. - С.72.

Тут слід зазначити, що в 1943 р. гетьманський еміграційний рух переживав не найкращі часи. По-перше, повністю згорнулися перемовини з Англією, США та Канадою, де існували у міжвоєнну добу потужні осередки гетьманського руху. По-друге, гетьман завжди відчував брак коштів для підтримки і розвитку очолюваного ним руху. В часи війни ця проблема постала особливо гостро. По-третє, гетьман, який був суто військовою людиною, не мав у своєму середовищі, на відміну від усіх воюючих сторін, вченого типу Шедера, який міг би обґрунтувати його дії з наукової точки зору і підвести під них відповідну наукову концептуалізацію, яка би відповідала реальному станові речей, з одного боку, і українським гетьманським потребам у сфері політики, з іншого. Цю лачуну, найбільш імовірно, мав заповнити у баченні гетьмана, після отримання німецького фахового вишколу, Омелян Пріцак.

На той час гетьман у зовнішньополітичній діяльності цікавився проблемами данського посольства, а також Туреччини (де за розгортання гетьманського руху відповідав сотник М. Забіла), та Швейцарії (де аналогічну місію виконував П.Ковалів); у внутрішньополітичній – працював над розробкою проблеми регентства на випадок його загибелі, складав звернення до гетьманців греко-католицького віросповідання, писав пісню для гетьманського руху, а також разом з Омеляном Пріцаком переймався проблемою оздоровлення студентського середовища від ідей інтегрального націоналіста Дмитра Донцова¹.

Омелян Пріцак продовжував вивчати орієнталістику в Берліні у професора Шедера до кінця війни. Як свідчить листування молодого вченого з своїм науковим опікуном, у 1944 р. він ще займався в контексті наукових зацікавлень Третього Рейху пошуками публікацій про Тамерлана і Заратуштру, підготовкою своєї докторської дисертації, їздив у наукові декількамісячні відрядження до Праги для здійснення архівних пошуків і бесід з чеськими орієнталістами². Для цього Шедер надав рекомендацію О. Пріцаку до відомого чеського орієнталіста, професора Яна Рипки³.

Водночас з липня 1943 р. по січень 1945 р. О.Пріцак регулярно працював з гетьманом Скоропадським, допомагаючи йому у вирішенні різноманітних проблем гетьманського руху⁴. Останній запис про Омеляна Пріцака з'явився у гетьмана вже на останньому році війни – 16 січня 1945 р. Саме тоді гетьман особисто задокументував гетьманську громадсько-політичну належність Омеляна Пріцака, якої він, як переконався автор цієї статті, або втаємничено, або більш-менш відкрито (залежно від країн та осередків свого перебування у післявоєнний час) дотримувався. “Приходили студенти, – записав в цей день гетьман. – Між ними наш гетьманець Пріцак. Як змінюються часи. Донцов, котрий раніше був їхнім богом, тепер студентами різко критикується. Це оздоровлення”⁵. Про-

¹ Там само. - С. 177, 224, 270, 189, 242, 259, 261.

² Лист професора Г. Шедера до О. Пріцака від 23. 09. 1944 р // Наукова бібліотека НАУКМА. – Ф.10. – Оп.1. – Спр.1812. – Арк.1 - 5.

³ Лист професора Шедера до професора Я.Рипки // Наукова бібліотека НАУКМА. – Ф.10. – Оп.1. – Спр.1813. – Арк. 1.

⁴ Щоденник гетьмана Павла Скоропадського. - Т. III - В. - С. 189, 258.

⁵ Там само. - С. 261.

тягом останніх трьох років війни і декількох років після її закінчення Омелян Пріцак продовжував своє навчання у останніх могікан німецької орієнталістики кайзерівського вишколу, насамперед у професора Шедера, яке згодом прислужилося українській орієнталістиці, вже не кажучи про світову.

Висновки.

1. Омелян Пріцак був гетьманцем, який цікавився проблемами гетьманського руху ще з часу студентських років у Львові. Його переконання допомогли йому здобути прихильність гетьмана Павла Скоропадського, а також стати найближчим співробітником і консультантом гетьмана в справах історії і орієнтальної політики.

2. Омелян Пріцак перейняв на себе розробку низки нагальних перспектив гетьманського руху, в тому числі пов'язаних і з проблемами орієнталістики. Найбільш імовірно, що саме він, під впливом ідей свого вчителя професора Шедера, сприяв гетьманові у складанні останнім власного бачення можливої політики щодо Далекого Сходу та Криму у зовнішній політиці, та вироблення заходів, спрямованих на протидію ідеям Донцова – у внутрішній.

3. Омелян Пріцак готувався П. Скоропадським не лише на вченого, але й на глумача орієнтальних планів майбутніх противників і союзників українського гетьманату в разі його відновлення.